

КРУМ ГРИГОРОВ ТЪРЖЕСТВО

chitanka.info

— Дохванахме се за зелено, даскалее — подмяташе ми чичо Мите, хазаинът — май през зимата се бе поуплашил.

— Да, чичо Мите, я гледай пролетта как се е разшетала и тук, по вашата махала. Кое-що заспало цвете, се ококори. А дръвчетата вече вързаха и плод.

Такива кратки разговори водехме двамата от някой ден насам, преди да тръгне той с воловете за нивите, а аз да си гледам даскалъка.

Учениците тичат по чичо Митевото гумно (нашия двор), викат, играят. Момчетата се замерят с шапките си, а момичетата са направили кръг и ситнят хоро. Повечето са в памучни сукманчета. И Станойка, която отсъствува няколко пъти през зимата, когато ѝ перяха единствената ризка, е в по-угледни дрехи. Тя води хорото, излита се напред, връща се надире, размахва кърпа от кълчищно платно и пее:

„Пролет, пролет разцъфтяна, колко хубава си ти...“

Потъмнелите лица, опушени край огнищата и продънените печки, са съвсем други. Розовина избива по тях, станали са по-приятливи и по-мили. Дори двете близачета Станка и Стоянка, които баща им докарваше на кон в дисаги през най-големите студове, пролетното слънце ги е жарнало и бузите им са зачервени. Гледам ги, радвам им се и не устоявам на изкушението да ги погояля.

Но защо да се врем в задушната стая с пръстения под, където понякога децата вдигаха такъв прахоляк, че влезех ли от вратата, дълго се вирах, за да различа лицата им? Уроците вземаме или на полянката, където сякаш е постлана зелена черга, или пък в горичката. Дъбиците не само са се разлистили, но са пуснали и дълги ресени бради. Долу полето трепти в лека омара, която постепенно се стопява и пред погледа се провиждат овощните градини. Ние учим стихотворения, диалози, кратки пиески за изпита, който приближава. Всекиму съм дал по нещичко. Децата тръпнат, край тях тръпна и аз — нали за първа година тук ще правим такова тържество, за пръв път трябва да се отсрамя пред махленците. Досега нито съм провеждал годишен изпит, нито съм раздавал свидетелства, нито съм произнасял реч пред родители.

Това като че най-много ме смущаваше. В час препитвам учениците, а си мисля за последния ден от учебната година. Как ще мине той. Остана сам в стаичката си, преглеждам ту дневника, ту главната книга, където нанасям бележките, все това е в главата ми. Полегна да почина, или пък поизляза да се разходя, тази реч мира не ми дава. Връщам се мислено назад, когато бях ученик в отделенията и се мъча да си спомня как завършваше годината, какви слова произнасяше главният учител или директорът на прогимназията.

Тържеството по време на годишния изпит и раздаването на свидетелствата съвпаднаше с деня на Кирил и Методий. Трябваше да се каже нещо за тях. Моите учители обикновено почваха и свършваха с това — къде са родени двамата братя, къде са скитали по чужди земи, как са излизали на диспут с папата в Рим. Но какво да кажа на тия бедни селяни, които гледаха на мене с четири очи, бяха се борили да бъде открито училище в махалата и аз бях първият учител, стъпил на тяхна земя? Бях посещавал домовете им, за да проверя при какви условия живеят децата. Бяха ме канили на гости през сирната седмица, по сватби и кръщенета. Бях измервал дъбовия материал, който търговците искаха да им вземат без пари. Бях председател на изборно бюро, макар все още непълнолетен, бях защитил правото им да подадат бюлетината за оня кандидат, който е най-близък до тях, бях имал разпавии неведнъж с кмета, с полицията за всичко това. Но сега аз трябваше един вид да се явя на изпит. Уж изпитът беше за учениците, а какво излиза?

Така или иначе подготовката продължаваше. Гумното на чичо Мите стана цял парк. Надонесохме букови клони, които забихме в стройни редици, по тях накичихме гирлянди от цветя — божури, макове, къдрави гороцвети. Изнесохме чиновете и ги наредихме в кръг за сядане, насъбрахме масите и паралиите по цялата махала. Направихме и нещо като естрада. Побихме колове, отгоре заковахме няколко летви и ги обвихме с полски и горски цветя.

Птичките прехвъркваха над главите ни. Някои кацаха в побитите клони, други цвърчаха весело и отлитаха, подплашени от глъчката на децата.

Украсявам заедно с учениците, правим репетиции на естрадата, за да свикнат. Покача се и аз на нея, за да произнесе първото си публично слово, нещо ме спира и се затътрузвам към стаичката. Там,

усамотен между стените и малкото прозорче, откъдето се виждаше насрещния баир, раззелениял и разкрасил се, както всичко наоколо, започвам на глас да се упражнявам. Но как да почна? Ще се обърна към селяните — драги родители, братя и сестри (това ми се виждаше хубаво, защото моите братя и сестри у дома са също селяни и предполагам няма да прозвучи фалшиво), а по-нататък? Запъвам се отново, нещо трябва да кажа за Кирил и Методий, да го свържа с Ботев, че и той на един такъв празник в турско е произнесъл реч — ето ти, усещам две очи да ме следят и две уши слухтят през зирките на проядената от корояди врата. Това са очите и ушите на любопитната ми хазайка. Без да се бави повече, тя полуотваря и измулва глава:

— Ама ти с кого сборуваш, даскале. Гледам, гледам нема никой друг вътре, освен тебе, а така надигаш, като че се караш с някого.

Аз се засрамвам като малко дете, което е направило нещо нередно. Усещам, че се изчервявам, защото лицето ми пламва, но се старая да се окопитя и отвърщам:

— Тия дни ще ни бъде изпитът, хазайке. Децата правят репетиция, реших да направя и аз...

— Де, холан, не му се толкова предавай, ще мине и тая тарафунта. Ти нали затова си даскал, изучил си всички книги, няма за какво да се престараваш, да му мислят децата.

— Права си, хазайке, аз само така, нещо ми дойде на ума, пък нали съм сам, няма с кого да го споделя.

— Ето, затова ти викам цяла зима да се ожениш. Виждаш ли? Сега щеше да шета около тебе млада булка, хем ще се разговаряте, хем по-друго си е.

Тя е словоохотлива, може да си приказва цял ден за какво ли не, но особено за женитби. Ще ти похвали разни селски хубавици.

Но сега не бе ми до това. Отвътре нещо ме глождеше, човъркаше сърцето, и душата, и цялото ми същество. И добре че щом се наведох над масата, веднага тя леко затвори вратата.

Легнах да спя, славейчето цяла нощ ме весели. Дочувах рано сутринта подсвиркването и пупането на папуняка, дори кукането на кукувицата. И все си шепнех речта. За Кирил и Методий не се безпокоях. Но урок по история ли да предам последния ден от учебната година.

Трябва така да построя словото си, че крайната цел да бъде съвременността. Да усетят махленците, пък и децата, че като учител не съм книжен човек. Цяла зима бяхме заедно, пекохме се на един ръжен, едвам изгазвахме снега, който затрупа планината от ноември, та чак в края на април се стопи — дори преспи все още се белеят по усойните места на високите баири...

Каква мъка беше, какво тегло... Учебната стая не само че не беше постлана с дъски, но нямаше най-елементарни пособия. Нито карта някаква, нито дори тебешир и черна дъска. А бяха четири отделения заедно. Чудех се как първолаците научиха буквите и не само четат, но и запаметяват стихотворения, които им бях преписал от един сборник.

Сега сякаш ми става ясно каква жажда за просвета има в душите на тия изпечени планинци, за да се дигнат чак в София кое пеш, кое с влак, да преспиват на открито в Борисовата градина и да се явят в министерството. Два пъти разсилният ги изблъсквал, такива селяни цървуланковци за при министра ли са. Но те излезли упорити и успели да поднесат петицията си лично и лично да му кажат, че искат да имат училище в махалата, защото децата им не могат да извървяват по осем километра до съседното село.

Мяркаха се такива и подобни мисли в главата ми, но ми се струваше, че съм спънат като младо конче с букаи. Несвикнало, то подскача, иска да се освободи от веригите, за да препуска на воля, и да пасе там, където му е угодна тревата.

Но босият и с облечена на голо куртка поляк ми донесе един ден преди изпита пакет с вестници. Разгърнах ги, гледам — вътре по няколко броя от „Ехо“ и „Поглед“. В забравената и от господата махала, захвърлена по чукарите и баирите край границата, да получа такива вестници. Та аз цяла зима не бях виждал дори „Утро“ и „Зора“. Кой ще се дигне да потъва в сняг до раменете, за да носи вестници и писма на някакво си даскалче. Ще мине и без тях. Да си гледа работата с децата, нали има учебници — стигат му.

Ако знаеше полуграмотният поляк какво съкровище ми донесе. Аз оцених по достойнство услугата, която ми прави, макар и служебна — почерпих го и му пъхнах някой лев в ръката. Той ме благослови и запя от чичо Митевото гумно нататък. Гласът му ечеше чак докато кривна баира и взе да се спуска в ниското към централното село.

А аз като луд набързо прерязах канапа на пакета, разкъсах обвивката и прегледах вестниците с жадни очи. „Поглед“ беше изпъстрен с доста снимки на работници, на пребити от полицията хора, на снимки от Съветския съюз. Но имаше и ценни за мене статии. В „Ехо“ прочетох най-напред уводните... И попаднах на онова, което ми трябваше. Бе поместено и нещо за нашата просвета. Изнасяха се факти и цифри какъв процент неграмотни има у нас. Училищните сгради не навсякъде са годни за учебни занятия, говореше се за кадрил по учителите. Как прогресивните се местят от село на село, или пък направо се уволняват и оставят без работа. Децата на работниците и бедните селяни, още невръстни и неграмотни, предлагат труда си на господарите, за да изкарват прехраната си. Отведнъж изплува в съзнанието ми как един селски чорбаджия от Горановци измъкна от клас мой ученик, главил го за ратай. С какви въздишки децата се разделиха с него.

Да му се позлатят ръцете на оня, който ми бе пратил вестниците. Та тези статии сякаш отвориха очите ми за много неща, станали през годината в училището. Подсецах се — изпращачът е един съученик от моето село, който остана да дири работа в София. Само той от познатите ми знаеше къде съм и какво съм.

Речта вече се оформяше в съзнанието ми. Нека си подслушва хазайката, аз не се стеснявах и по няколко пъти повтарях онова, което трябваше да кажа. За съвременното българско училище, за подвига на махленците и техните деца, за бъдещето, което рисувах в малко по-хубави краски.

И все пак едно е сам да си бръщолевиш в стаичката, друго е да се взрат стотици очи в тебе.

Но времето течеше, най-после дойде и денят на Кирил и Методий, на изпита на децата и на моя изпит. И момчетата, и момичетата в ръцете си държат букетчета цветя — росни, росни, брани тая сутрин по глоговете и рътлините, по ливадите и падините. Идват и родителите. Мъжете са поизступали барушките си от паяжината и от сламките, жените, особено по-младите невести и девойките, са се пристегнали в красивите кюстендилски саи. Надошли са и бабите, и старците с тояжки в ръце и с лулички в уста. Всички се ръкуват с мене, честитят ми двойния празник. Невестите се навеждат да ми целуват ръка, както от картината на Майстора, само че без булчински воал, а с

открити, заруменели лица. Аз се стеснявам, все още съм голобрадо момче, но за тях съм най-главният човек в махалата, учил съм децата им, пълнил съм главичките им със знания, създавал съм добри привички.

Всеки носи в бохча тепсия с печено агне, петел или кокошка, ръкатка с кисело мляко, а в джебове на по-възрастните мъже се подават шийките на зеленикави шишета, запушени с царевични кочани, отдето избива миризмата на сливовицата.

Сядат в кръг, аз построявам учениците, давам тон и се разнася мощното „Върви народе възродени, към светли бъднини върви...“ Идваше ред на моето слово. Смущението ми като че се стопи. Говорих вдъхновено, не се запъвах, не виках силно, а сякаш разговарях с хората. Споменах за делото на Кирил и Методий, не забравих и онова, което ме терзаеше толкова дни и ноци. От време на време си поемах дъх и хвърлях поглед, за да разбере като как приемат родителите и децата моите думи. Не се чуваше нито шепот, нито никакъв човешки глас. Само от време на време горе, в корията, се обаждаше самотна кукувица, или пък някъде продъднешеше дрозд. Когато свърших и се размърдаха слушателите, дочувах отгук-оттам — браво на даскалчето. Те това е човек за нас. Дано успеем да си го задържим и за наесен. Да не ни пратят някоя префърцунена даскалица или пък даскал, дигнал високо компира.

Отдъхнах малко, поизтрих врата си с кърпичката, но важното бе, че изпитът мина благополучно. Заредиха се след това песнички, стихотворения, сценки от децата.

А като раздадох и свидетелствата, започна веселието. Всеки идваше при мене, носеше ми цял бут от печеното агне или кълка от кокошката, шишетата зазвънтяха и забълника кехлибарената течност в тях.

На края му ударихме и хоро, сърцато нашенско хоро. Наред с потурите и беневреците се диплеха и казмирените саи на невестите и девойките.

Аз, разбира се, водех танеца...

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.